

Ebru Pektaş

Hacettepe Üniversitesi Fen Fakültesi Biyoloji mezunu. Siyasal mücadeleye ÖDP içinde *Sosyalist Politika* dergisiyle başladı. Çeşitli gazete, dergi ve kitaplarda makaleleri yayınlandı. Halen İleri Haber’de köşe yazarlığını sürdürüyor. Türkiye İşçi Partisi üyesi.

Cinsellik, Şiddet, Emek: Toplumsal Cinsiyetin Anahtar Kavramları (İleri Kitaplığı, 2017) isimli bir kitabı bulunan Ebru Pektaş’ın makaleleriyle katkıda bulunduğu kitaplar şunlardır: *Türkiye’nin Laiklik Kavgası* (İleri Kitaplığı); *Sosyalizmin Yön Arayışı* (İleri Kitaplığı), *Lenin Okuma Kılavuzu* (İleri Kitaplığı) ve *Engels Okuma Kılavuzu* (İleri Kitaplığı).

KADIN KURTULUŞ HAREKETİ Ütopyalar ve Devrimler

Ebru Pektaş

Yordam Kitap: 396 • **Kadın Kurtuluş Hareketi** • Ebru Pektaş

ISBN 978-605-172-437-9 • *Düzeltilme*: Didem Gerçek

Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • *Sayfa Düzeni*: Gönül Göner

Birinci Basım: Temmuz 2021

© Ebru Pektaş, 2021; © Yordam Kitap, 2021

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 44790)

Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat: 3 34110 Çağaloğlu - İstanbul

Tel: 0212 528 19 10 • W: www.yordamkitap.com • E: info@yordamkitap.com

www.facebook.com/YordamKitap • www.twitter.com/YordamKitap

www.instagram.com/yordamkitap

Baskı: **Pasifik Ofset** (Sertifika No: 44451)

Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1

Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2

34310 Haramidere / İstanbul

Tel: 0212 412 17 77

KADIN KURTULUŞ HAREKETİ
Ütopyalar ve Devrimler

Canım Annem Hüsniye'ye...

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	11
DEVLETLER VE ÜTOPYALAR	19
HAYALETLER VE MANİFESTOLAR	33
KOMÜN'ÜN KADINLARI VE İKTİDAR TALEBİ	82
KADININ KURTULUŞU VE REEL SOSYALİZM	104
ÖN KOŞUL OLARAK DEVRİM	132
EV İLE DEVRİMİ BİRLEŞTİRMEK	154
KADINLARIN DEVRİME HÜKMETMESİ	207
GÜNÜMÜZÜN KOMÜNALİZMİ	225
KURTULUŞ SORUNUNDA YENİDEN İNŞA İÇİN TARİHSEL SONUÇLAR	248
KAYNAKÇA	262
KAVRAM DİZİNİ	269

ÖNSÖZ

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin güncel görünümüne baktığımızda, karşımıza sonsuz sayıda olgu çıkmaktadır. Kadınlar artan biçimde baskı, sömürü ve eşitsizliğe maruz kalmaktadır.

Burada özellikle kimi veriler nefes kesici boyuttadır.

Söz gelimi, yeryüzünde mutlak yoksulluk sınırındaki 1.5 milyar kişinin %70'ini kadınlar oluşturuyor. Serbest ticaret bölgelerinde uzun saatler çalışmaya zorlanan kadınlar, üretimi aksatabileceği gerekçesiyle, doğum kontrol hapı kullanmaya mecbur bırakılıyor. Hemen her ülkede enformel sektör çalışanlarının ezici ağırlığını yine kadınlar oluşturuyor. Yüzyılları deviren eğitim hakkı talebine rağmen, dünyamızda halen yarım milyardan fazla kadın adını bile yazamıyor.

Önceki yüzyılda çoktan “halledilmiş” görünen “boşanma hakkına” karşın, kadınlar boşanmak istediği için canından olabiliyor. Amerika’da kürtaj yasağı kadınların canını almaya devam ediyor; Afganistan’da recm cezası yürürlükte; Riyad’da Starbucks, yanlarında eşleri olmayan kadınlara kahve satmayacağı duyuruyor; İran’da futbol maçı izlediği için kadınlar ceza alabiliyor, hatta ölüme sürüklenebiliyor. Dünya çapında kadınların en az yarısı, fiziksel şiddet ve cinsel saldırıya uğramakta, çok daha fazlası psikolojik baskı ve tehdit altında yaşamaktadır.

Her yıl 100-140 milyon kız çocuğuna klitoris sünneti yapıldığı tahmin edilmektedir. İngiltere gibi gelişmiş kapitalist ülkelerde bile klitoris sünneti yapan merkezler bulunmaktadır.

Tüm bu olgular karşısında doğal ki baskının nedenlerine ilişkin tanımlama çabası ve kuramsal arayış belirgin hale geliyor. Elbette baskının, ezilmenin nedenlerini anlamaya çalışmak son derece değerli. Ne var ki günümüzün kuramsal üretimi, fazlasıyla nedenselliklerin yorumlanmasına gömülmüştür. Kurtuluş hakkında tartışmak, çözümlere ilişkin deneyimleri elden geçirmek, bu deneyimlerin vaatleri ve olanakları kadar, hayal kırıklıkları ve yetersizlikleri üzerine kafa yormak yeterince çekici görülmemektedir. “Kurtuluş sorunu”, unutulmuş uzak bir akraba gibi arada lafı açılmadıkça gündeme gelmemektedir. Kılı kırk yaran tartışmalardan türeyen kavramlar her şeyin başı ve sonu olarak algılanmaktadır.

Hangi kavramları, hangi kimlik ve konumlar için kullanıyorsunuz ve tüm bunları yaparken kimleri dışarıda bırakıyorsunuz? Farkındalık, tanınma siyaseti ve “adını koyma” isteği etrafında dönen tartışmalar, sorunu ortadan kaldırma hedefini unutturmuş görünüyor.

Raya Dunayevskaya'nın güzel ifadesiyle; teorisyenler, özgürlük felsefesinin çağımıza uygulanmasıyla uğraşmak yerine, sadece baskının “temel nedenlerini” arıyor. Bu durum, nedensellik ile özgürlük arasındaki bütün ilişkiyi daraltıyor; yalnızca eskinin devrilmesini değil, yeninin yaratılmasını da talep eden devrimin ikili ritmine engel oluyor.¹

Elbette özgürlük arayışının ya da kurtuluş hedefinin bizi bu kez kuru bir “pratikler muhasebesine” sevk edeceği de düşünülmemelidir. Fikir de hülya da peşimizi bırakmayacaktır. Zira “kadın kurtuluşu” fikri, dallanıp budaklanmaya, hülyalanıp düş olmaya, ele avuca sığmayıp ütopyaların kapısını çalmaya fena halde eğilimlidir.

1 Rana Dunayevskaya, “Rosa Luxemburg, Kadın Kurtuluşu ve Marx'ın Devrim Felsefesi” <http://www.kostebekkolektif.org/rosa-luxemburg-kadin-kurtulusu-marx-in-devrim-felsefesi-rama-dunayevskaya/>

Kayıp mitsel arzuları kışkırtan bu “kurtuluş fikridir”, esir düşmemiş kadın oradadır.

Onu, binyılların kahramanı olarak masallarda, epik anlatılarda, mitolojide, halk şarkılarında, sokak danslarında, şiirde, intikam hikâyelerinde ve tanrıçaların bitimsiz maceralarında görürüz. Çünkü her şey onun “şişmiş ve ıslak derinliklerinden” çıkmıştır; tanrıları bile o yaratmış, alıkonulduğunda mevsimleri değiştirmiş, güçlerinden koparıldığında sabırla yeni yollar keşfetmeye koyulmuştur. Kibele’nin kudretinde, tanrıça Kali’nin korkunçluğunda, Lilith’in oyunbozanlığında, Kirke’nin acımasızlığında “kurtuluş fikrinin” binbir surat halleri cisimleşmiştir.

Yine de tüm bu dallanıp budaklanmalar, hülyalanıp düş olmalar, “kadın kurtuluşunu” dönüp dolaşıp dünyevi ve gündelik olana, somut ve yaşamsal konulara getirecektir. Nitekim kadın için kurtuluş, uzak bir cennetten çok, örneğin ucuz ve sağlıklı hazır gıda temin edebilmek veya çocuğa mahallede uygun bir kreş bulabilmektir. Kadının sürekli yemek yapmaktan, pişmeyen fasulyeyi düşünmekten, yıka yıka bitmeyen sebzelerden, temizliğe doymayan evlerden, hamile kalma korkularından, sonu olmayan güzellik standartlarından kurtulmasıdır aslında kurtuluş. Kendi ekonomik bağımsızlığını kazanabilmek, “koca eline” mahkûm olmamaktır kurtuluş. Şiddetten, tacizden ve hor görülmekten kurtulmaktır kurtuluş; tecrit edilmekten, yok sayılmaktan kurtulmak.

Elbette “kadın kurtuluşu” kavramına dönük sıraladığımız tüm bu betimsel manzara, kuramsal kayıtlarıyla birlikte anlamlıdır. Kitap boyunca da sıkça başvuracağım “kadın kurtuluşu” kavramı, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin tüm tezahürlerini odağına alan; bu eşitsizliklerin yok edilmesini, baskının ortadan kalkmasını hedefleyen bir özgürleşme paradigmasının genel adıdır. Tam da bu evrensel ve makro ölçek nedeniyle, eşitliği ve özgürlüğü hedefleyen çok boyutlu kadın mücadelelerinin tümü-

nü işaret etmek için “kadın kurtuluşu hareketi” kavramı tercih edilmiştir.

* * *

Bu kitap, kadınların ezilmişliği ve baskının nedenleri hakkında süren, uçsuz bucaksız kuramsal arayışların dışına çıkmayı amaçlıyor; hararetli tartışmaların, kavramsal incelikler etrafında örülen komplaşmaların da... Amacım, “kurtuluş sorununu”, tarihsel bir izlek içinde takip etmek, olabilirse buradan hareketle bir taslak sunmaya çalışmaktır.

Bu taslak bazı sorulardan hareket ederek oluşturulmuştur. En başta; kadının kurtuluşu adına elimizde nasıl bir stratejiler bütünü, ne tip deneyimler vardır? Dünyamızda Aydınlanma ile açılan büyük tarihsel dönemeç, kadınlara ne sunmuştur? Burjuva devrimlerinin özgün örneklerinde kadınlar neleri talep etmiş, nelerin mücadelesini vermiştir? Avrupa devrimlerle çalkalanırken, hak taleplerinden özgürlük arayışlarına, kadınlar hangi konumda yer almıştır? Bu tabloda Paris’in komünar kadınları “kurtuluş sorunu”na ne tür çözümler üretmeyi denemiştir? Oy hakkı talebinden sosyalizm hedefine, farklı kollardan yürüyen mücadelelerde, ortak ve ayrıksı yarılar, başarılar ve zaafılar nelerdir? Reel sosyalizm deneyimleri, “kadın kurtuluşu” başlığında ne tür vaatler, önemli mevziler ve hayal kırıklıkları ile ayrıştırılabilir? Nihayet günümüzün parça parça yürüyen çeşitli mücadelelerini bir yana bırakırsak, elimizde bütünsel kurtuluş adına ne vardır?

Bu kitapta, her biri başlı başına bir çalışmayı gerektiren bu makro ölçekli soruları, bir krokinin ya da taslağın ana hatları olarak kavramayı denedim.

Başlangıç noktam ütopyalardır.

“Kadın kurtuluşunun” ilk uğrağı ütopyalardır. Ütopyaları anlamak, kurtuluş fikrine üflenen ruhu kavramak sayılmalıdır.

Kadınlar neleri düşlemiş ve arzulamış, nelerden kaçmış ve sakinmiştir? Erkek ütopyaları ile karşılaştırıldığında “kurtuluşun” bu ilk uğrağı ne anlatmaktadır?

Kitabın izleyen bölümünde, “Avrupa’da hayaletlerin dolaştığı” burjuva devrimler çağı karşımıza çıkmaktadır. Bu bölümde, “kadın kurtuluşu” davası, ütopyacılar komünistlere, jakobenlerden ve liberallere uzanan radikal kuşağın içinden izlenecektir. Avrupa’da kan gövdeyi götürürken kadının “yurttaş sayılma” kavgası, kurtuluş işareti olabilecek midir?

Ütopyalar devrimlere, devrimler hayal kırıklıklarına yol açarken, Komün deneyimi ile açılan yeni sayfa üçüncü bölümün konusudur. Komünar kadınların deneyimleri kadının yazgısında nereye denk düşecektir? Bu bölümde, mutfaktan barikata, özgür birliktelikten silahlanma hakkına, “asi kadınların” biriktirdiklerine bakmayı deneyeceğim.

Devam eden bölüm, dört alt başlıkta “reel sosyalizm” deneyimlerini odağa almaktadır. “Reel sosyalizm” deneyimlerinde kadınlar, ev içi emekten anneliğe, cinsellikten çalışma yaşamına ve politik katılıma, çare diye neleri üretmiştir?

Elinizdeki kitapta, reel sosyalizm deneyimlerinin değerlendirilmesi, çalışmanın ağırlık noktası konumundadır. Böyle olmasının nedeni, “kurtuluş sorunu ve deneyimler” olarak odaklandığım amaca, uzun bir iktidar tecrübesi ile “iddialarının sınanmasına da imkân veren” reel sosyalizm örneklerinin, son derecede uygun düşmesidir. Şöyle de söylemek mümkündür: Dünya tarihi içinde, örneğin radikal feminizmin ya da “müşterekler perspektifine ilişkin feminist reçetelerin” iddialarının, sınanabileceği bir dönem yaşanmamıştır. Türlü kuramsal tartışmaları da davet eden bu yaklaşımlar, konu “pratiğe ve test edilmeye” geldiğinde dar biçimde ele alınabilir. Burada elbette pek çok kazanımdan ya da mücadele tarzından da bahsetmek mümkündür. Ne var ki bu kitapta ana odağım, pratikle de sınılabilmiş “topyekûn kurtuluş deneyimleridir”.

Bu nedenle kitabın reel sosyalizm alt başlıklarını takip eden bölümünde, günümüzün komünalist yaklaşımlarına, müşterekler perspektifine ve “feminist grev” mücadelelerine ilişkin kısa bir çerçeve sunulacaktır.

Kitabın son bölümü ise bugünden bakıldığında “kadın kurtuluşu” davasının, devrimler başta olmak üzere başarı ve başarısızlıklarının neler olduğuna odaklanacaktır. Bu bölümdeki tezler, yarının devrimine bugünden neler öğretebileceğimizi sorgulamayı amaçlamaktadır. Burada “devrime ütopya aşısı yapılabilir mi” sorusunu ortaya atarken, geçmişle bugün, bugünle “henüz değil” arasındaki bağlantıları yakalayamıyorum.²

* * *

Bu kitapta temel tez olarak “hâlâ”, kadının kurtuluşunun ön koşulunun sosyalizm olduğunu savunuyorum. Ancak bu ön koşulun, kadın mücadelesine içerilmesi gereken bir “iktidar perspektifi” ile birlikte düşünülmesi zorunludur. Zira sosyalizm ön koşulunu, tüm mahiyeti ile gerçek kılacak şey, “kadının devrime hükmetmesidir”.

İki temel nokta ile daha açık ifade edebiliriz.

Birincisi, kadının kurtuluşu en başta maddi dinamiklerle ilgilidir. Koşulları yıkmak ve kurmak gerekir. Karl Marx’ın dediği gibi, “Somut güç ancak somut bir güçle devrilebilir.”³ Kadının kurtuluşu, yalnızca ilkesel ve etik gerekçelerle eşitlik ve özgürlük fikrine dayandırılmaz. Kadın kurtuluşunun sadece yasal formları bile maddi-sınıfsal zeminde radikal dönüşümü ön gerektirmektedir.

2 “Devrime ütopya aşısı yapmak” ifadesi için bkz, Metin Çulhaoğlu, *Doğruda Durmanın Felsefesi, Seçme Yazılar 1970-2000*, Cilt 2, YGS Yayınları, İstanbul 2002, s. 743.

3 Karl Marx, *Hegel’in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi*, çev. Kenan Somer, Sol Yayınları, Ankara 2009, s. 201.

İkincisi, kadının kurtuluşunun can damarı olan “maddi dinamikler”, üretim ve emeğin yeniden üretimi alanının tümünde somutlaşır. Radikal biçimde dönüşmesi gereken, bu maddi dinamiklerin bütünüdür. Bu ise ancak bir devrimle, üretim araçlarının özel mülkiyetine son verecek bir devrimle mümkün olacaktır.

Oysa reel sosyalizm örneklerinde, kadın ile erkek arasında, üretim ve emeğin yeniden üretiminin⁴ tümünde, yani maddi yaşamın tümünde eşitlik sağlanmadıkça ataerkil örüntüler sürmüş, bunların aşılması çok uzun, belki kuşaklar boyu sürecek bir toplumsal devrime bırakılmıştır. Maddi eşitsizliğin sürdüğü bu koşullarda yürütülen ideolojik-kültürel mücadele ise soluk bir “resmî söyleme” dönüşmüştür.

Peki neden?

Sorun, özellikle yeniden üretimin tümünü radikal biçimde değiştirmenin oldukça külfetli olmasıdır. Yeniden üretimin, yaşamın tüm kılcallarının kamusal olanaklarla donatılması bir maliyet meselesidir. Nitekim sosyalizm deneyimleri, kadının çalışma yaşamına katılması bakımından benzersiz denilebilecek başarılar gösterse de yeniden üretimin konusu olan pek çok iş kadınlara bırakılmıştır. Bu sorun ilkelerle çözülemez. Bu nedenle başta devlet örgütlenmesinde olmak üzere kadının politik özneliğinin öne çıkması ve bu açmazı kuşatması gerekir.

Kadınlar için iktidar perspektifinin en hayati kısmı budur. Eğer sosyalizm koşullarında, özel ideolojik motivasyon ve tutarlılık arayışı dışında, yeniden üretimin toplumsallaştırılması kolaylıkla ihlal edilebilir bir konumda ise –ki hatırı sayılır bir deneyim var–, kadının kurtuluşu aynı zamanda bir ikti-

4 Kitap boyunca kısaca ifadesiyle “yeniden üretim” olarak belirttiğimiz kavram, Marksist anlamda emeğin yeniden üretimidir. Yani bir emekçinin emek gücünün yeniden üretilmesini mümkün kılan özel ve toplumsal zorunluluklardır. Bakım, sağlıklı olma, beslenme, sosyalleşme, dinlenme vb. Yeniden üretim, işyeri dışındaki zamanın hemen tümünü kapsayan yaşam faaliyetleridir.